

Helse- og omsorgsdepartementet
Postboks 8011 Dep
0030 Oslo

Vår ref.: 2015/103

Dato: 13. august 2015

Straffebestemmelsen i bioteknologiloven og unntaket for privatpersoner

Bioteknologirådet har diskutert bioteknologilovens § 7-5 om straff på sine møter 22.–23. mai og 17. juni 2015. Uttalelsen er en del av rådets evaluering av bioteknologiloven.

Oppsummering av Bioteknologirådets kommentarer til straffebestemmelsen

- Fordi bioteknologiloven er uklar, oppstår det tvil om når straffebestemmelsen gjelder.
- Det bør fremdeles være en straffebestemmelse i bioteknologiloven.
- Straffebestemmelsen bør ikke begrenses til helsepersonell. Privatpersoner bør ikke generelt fritas fra straff.
- Straffebestemmelsen bør på noen områder favne bredt.
- Bioteknologirådet ønsker ikke å ta stilling til omfanget eller formen på straffesanksjonene.

Innledning

Grunnloven § 96 og den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 7 fastsetter at straff bare kan idømmes med hjemmel i lov. Da straffeloven ble revidert i 2005 ble det såkalte lovkravet innlemmet i straffeloven. Departementet skrev i forarbeidene om lovkravet at «å få det inn i straffeloven bidrar til å oppfylle departementets målsetting om at den nye straffeloven skal være mer informativ enn dagens».¹ Høyesterett har i de senere år stilt vesentlig strengere krav om en klar lovhjemmel for å kunne straffe.

---

¹ Jf. Ot.prp. nr. 90, s. 25: punkt 14.2.2.

I forarbeidene til revideringen av straffeloven, Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) Om lov om straff (straffeloven), har Justis- og politidepartementet gjort rede for sentrale prinsipielle spørsmål, slik som straffens hensikt og begrunnelse, ulike straffeformer, vilkår for straff eller fritak for straff osv.

Departementet skriver at straff skal speile samfunnets verdier:

Straffelovgivningen avspeiler hvilke verdier et samfunn setter høyt, hvor utsatt verdiene er, og hvor strengt fellesskapet finner det nødvendig og rettferdig å straffe dem som krenker verdiene.²

Videre om omfanget av bruk av straff:

Straff er samfunnets strengeste reaksjon og et virkemiddel som bør brukes med varsomhet ved mindre alvorlige forgåelser. Når straff tas i bruk, må strafforfølgningen være tilstrekkelig effektiv og målrettet. Tilbakeholdenhet i bruk av straff er viktigere i dag enn for 100 år siden da den någjeldende straffeloven ble utarbeidet. Utviklingen av en omfattende lovgivning på nær sagt alle samfunnsområder, kombinert med en trussel om straff dersom loven brytes, har ledet til at strafferettsapparatet i dag er under et stort press. Dersom det festner seg et inntrykk av at mange lovbrudd ikke forfølges, svekkes både virkningen av straffetrusselen og tilliten til politiet, påtalemyndigheten og domstolene.

Og om hvilke typer handlinger som bør kriminaliseres:

Departementet fremhever derfor i proposisjonen et utgangspunkt om at bare handlinger som skader eller representerer en fare for skade på andre verdier, bør kriminaliseres. At handlingen mislikes eller vekker ubehag hos flertallet i befolkningen, bør ikke være tilstrekkelig til å straffe. Straff bør også være et subsidiært virkemiddel.

Daværende Bioteknologinemnda omtalte bioteknologilovens straffebestemmelse kort da nemnda evaluerte bioteknologiloven i 2011.³ Helsedirektoratet gikk ikke inn på straffebestemmelsen i sin evaluering av loven fra februar 2011. Bestemmelsen er heller ikke omtalt i Helsedirektoratets rapport «Gjennomgang av administreringen av loven» fra 2010.

Helsetilsynet har ansvar for tilsyn etter bioteknologiloven. Ingen har foreløpig blitt straffet etter bioteknologiloven.

En av endringene som ble gjort i straffeloven i 2005 var at loven fikk et såkalt medvirkningstillegg.⁴ Med dette ble medvirkningshandlingene kriminalisert som generell regel, jf. lovens § 15:

---

² Sitatene på denne siden er fra Justis- og politidepartementet 2004: Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) Om lov om straff (straffeloven), s. 17–18.

³ Bioteknologinemnda 2011: Innspill til evalueringen av bioteknologiloven, s. 141.

⁴ Jf. Justis- og politidepartementet: Ot.prp. nr. 90 (2003–2004), kapittel 8 om «Straffansvarets yttergrenser – kriminalisering av medvirkning til, forsøk på og forberedelse av straffbare handlinger», se særlig 8.2 og 14.2.3.3. s. 197 flg. Tillegget var i tråd med Straffelovkommisjonens (oppnevnt 26. september 1980) forslag. Medvirkningstillegget utgjør sammen med gjerningsbeskrivelsen «lovens gjerningsinnhold», jf. Ot.prp. nr. 90, s. 66.

Et straffebud rammer også den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt.

I omtalen av medvirkningstillegget i forarbeidene til revidert straffelov fremgår det at straffelovens generelle regel må tolkes ved hvert straffebud:

Hvor langt straffansvaret strekker seg når straffebudet uttrykkelig kriminaliserer medvirkning, må avgjøres ved å tolke straffebudet. Utgangspunktet for vurderingen er om den aktuelle handlingen kan karakteriseres som medvirkning til den handlingen som straffebudet beskriver. Spørsmålet må løses konkret for hvert enkelt straffebud.⁵

Alle disse prinsippene har betydning for Bioteknologirådets arbeid med evalueringen av bioteknologilovens straffebestemmelse.

Gjeldende rett

Da dagens bioteknologilov ble vedtatt i 2003, ble straffebestemmelsen fra den første bioteknologiloven fra 1994 videreført. Bestemmelsen ble imidlertid endret i 2013, slik at enkelte grupper er unntatt straffeansvar.⁶ Unntakene er gitt i paragrafens andre ledd:

§ 7-5. Straff

Den som forsettlig overtrer loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder. Medvirkning straffes på samme måte.

Første ledd gjelder ikke for:

- a) privatpersoner som søker eller benytter tilbud som ikke er tillatt etter denne loven,
- b) den som donerer egg, sæd eller befruktete egg eller
- c) forskningsdeltakere.

Uavklarte spørsmål knyttet til surrogati var en viktig bakgrunn for endringen av bioteknologilovens straffeparagraf. En interdepartemental arbeidsgruppe for håndtering av surrogatisaker, som behandlet spørsmål om surrogati i 2010, anbefalte «at det utredes om avtaler med surrogatmødre eller surrogatvirksomheter i utlandet kan være belagt med straffeansvar».⁷

Departementet skrev at det aldri hadde vært meningen å straffe privatpersoner som benytter behandlingstilbud eller tjenester som er i strid med loven, og at dette heller ikke er ønskelig.⁸ En viktig begrunnelse var at privatpersoner som benytter tilbud i utlandet, kan være i en sårbar situasjon, for eksempel hvis de kommer tilbake gravide eller med et barn.

⁵ Justis- og politidepartementet: Ot.prp. nr. 90 (2003–2004), s. 95.

⁶ Daværende Bioteknologinemnda leverte sitt høringssvar 8. januar 2013.

⁷ Omtalt i Helsedirektoratet 2011: Evaluering av bioteknologiloven. Status og utvikling på fagområdene som reguleres av loven, s. 232.

⁸ Helse- og omsorgsdepartementet 2013: Prop. 95 L (2012–2013) Endringer i bioteknologiloven (straffebestemmelsen og assistert befruktning til personer med seksuelt overførbare sykdommer), s. 18.

Straff for privatpersoner

I Bioteknologinemndas høringsuttalelse fra 2013 om forslaget til endring av bioteknologilovens straffeparagraf, uttalte nemnda at det ikke var klart om forslaget om straffunntak bare omfattet personer som benytter tilbud på egne vegne, eller om det også inkluderte personer som benytter tilbud på vegne av andre.⁹ Nemnda mente for eksempel at det burde være forbudt og straffbart å genteste andre uten samtykke.

Bioteknologinemnda foreslo i 2013 at straffebestemmelsen bør inneholde en presisering av at unntaket kun gjelder den som benytter tilbud «på egne vegne». Nemnda foreslo følgende endring av ordlyden i bestemmelsens andre ledd bokstav a:

- a) privatpersoner som søker eller på egne vegne benytter tilbud som ikke er tillatt etter denne lov.

Departementet tok ikke nemndas forslag til følge. I Prop. 95 L. (2012–2013) kommenterte departementet nemndas forslag slik:

Også departementet er av den oppfatning at det som utgangspunkt vil være snakk om personer som søker eller benytter tilbud på egne vegne. Det kan imidlertid tenkes at også andre privatpersoner enn personer som direkte mottar behandling eller helsehjelp i strid med loven, er unntatt fra straffansvar. Formulering[en] «privatpersoner som søker eller benytter tilbud...» er ment å fange opp dette. Det kan for eksempel være par som benytter seg av tilbud om assistert befruktning. Her må det anses at paret under ett søker eller benytter tilbud, selv om det for eksempel bare er kvinnen som direkte mottar behandling, slik at ingen av partene kan straffes. Også der hvor for eksempel familiemedlemmer eller andre nærstående yter praktisk bistand til den som direkte mottar behandling eller helsehjelp, vil vedkommende kunne unntas fra straffansvar. Departementet har derfor ikke tatt Bioteknologinemndas forslag til presisering inn i utkastet til ny lovtekst.¹⁰

Departementet mente altså at det «som utgangspunkt vil være snakk om personer som søker eller benytter tilbud på egne vegne», men gir eksempler som viser at situasjonen kan være mer komplisert enn som så.

I en uttalelse om samtykke ved genetiske selvtester fra 2014 gjentok Bioteknologirådet det burde være straffbart å genteste andre uten samtykke.¹¹ I et brev til Bioteknologirådet datert 14.10.2014 presiserer Helse- og omsorgsdepartementet at lovens § 5-8 forbyr personer utenfor helse- og omsorgstjenesten å be om, motta, besitte eller bruke opplysninger om andre som er fremkommet ved prediktive genetiske undersøkelser. Unntaket i bioteknologilovens straffebestemmelse gjelder ifølge departementet ikke for privatpersoner som bryter denne bestemmelsen.¹²

---

⁹ Bioteknologinemnda 8.1.2013: Høringssvar – Endringer i bioteknologiloven – straffebestemmelsen, s. 4.

¹⁰ Helse- og omsorgsdepartementet 2013, Prop. 95 L (2012–2013), s. 21.

¹¹ Bioteknologirådet 1.8.2014 (uttalelse): Forbud mot private gen- og slektskapstester uten samtykke, s. 9.

¹² Helse- og omsorgsdepartementet 14.10.2014: Vedrørende Bioteknologirådets forslag om forbud mot private gen- og slektskapstester uten samtykke.

Unntaket fra straffansvar for privatpersoner gjelder likevel ikke absolutt. I forarbeidene til forslaget om å endre loven fremgår det at unntaket gjelder «[den] som søker eller benytter tilbud». Unntaket gjelder ikke medvirkning eller formidling:

Privatpersoner som i Norge formidler eller tilbyr tjenester til andre som ikke er tillatt etter loven, vil derimot etter omstendighetene omfattes av straffebestemmelsen, herunder medvirkningsansvaret. Tilsvarende gjelder virksomheter, foreninger og organisasjoner som medvirker til overtredelse av loven, typisk ved formidlingsvirksomhet.¹³

I høringsrunden i forbindelse med lovforslaget, foreslo Den norske advokatforening at straffebestemmelsen burde endres til å bare omfatte «helsepersonell og andre som gjennom sin yrkesutøvelse overtrer loven».¹⁴ Departementet avviste dette forslaget.

Departementet skrev at «Enkelte av forbudene i bioteknologiloven er også mer generelle og ment å rette seg mot enhver.»¹⁵ Departementet nevner i Proposisjon 95 L (2012–2013) forbudet mot kloning og bruk av prediktive genetiske opplysninger om andre utenfor helsetjenesten som eksempler.¹⁶

Justisdepartementets lovavdeling har i en tolkningsuttalelse fra 2010 (om medvirkningsansvaret ved surrogati i utlandet) gjort det klart at privatpersoner også kan straffes for medvirkningshandlinger etter bioteknologiloven:

Straffetrusselen i bioteknologiloven § 7-5 retter seg mot "[d]en som forsettlig overtrer loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven". Bare et begrenset antall av bestemmelsene i loven nevner leger særskilt, se §§ 2-5, 2-6, 2-10. §§ 5-8 og 5-9 nevner helsepersonell. § 5-8 retter seg i første rekke mot aktører utenfor helsevesenet. De fleste forbudsbestemmelsene retter seg etter ordlyden mot enhver. Reelle hensyn taler for at en ikke generelt oppfatter disse forbudene som bare rettet mot leger eller annet helsepersonell. Det forhold at en i første rekke har diskutert legers forhold til straffetrusselen og legers mulige medvirkningsansvar, kan etter vår mening ikke begrunne en slik innskrenkende tolkning i strid med ordlyden og reelle hensyn. I denne relasjon er det etter vår mening heller ikke holdepunkter for å skille mellom ansvar som hovedgjerningsmann og ansvar som medvirker.

Ser en bort fra utenlandsaspektet og holder seg til behandling i Norge i strid med bioteknologiloven, skulle det fremstå ganske klart at det er liten grunn til at den som ikke er lege, ikke skulle kunne rammes av straffetrusselen, og at medvirkning bør kunne rammes enten det er en lege eller en annen som medvirker.¹⁷

Myndighetenes redegjørelser om straffebestemmelsen har fokusert på assistert befruktning. Bioteknologirådet mener det er uklart hvordan straffebestemmelsen skal tolkes når det gjelder brudd på andre paragrafer i loven.

¹³ Prop. 95 L (2012–2013) s. 21.

¹⁴ Prop. 95 L (2012–2013) s. 21

¹⁵ Prop. 95 L (2012–2013), s. 21.

¹⁶ Prop. 95 L (2012–2013) s. 21.

¹⁷ Justis- og beredskapsdepartementet 05.07.2010: §7-5 Medvirkningsansvaret etter bioteknologiloven §7-5 ved surrogati i utlandet, punkt 3. Medvirkning fra andre enn helsepersonell, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-/id611045/>

Medvirkningsansvar for helsepersonell

En annen problemstilling har vært hvordan medvirkningsansvaret for helsepersonell skal tolkes.

Departementet har ved to anledninger, i 2000 (tolkning av Bioteknologiloven fra 1994, § 8–5) og i 2010, forelagt spørsmålet om rekkevidden av medvirkningsansvaret for helsepersonell for Justisdepartementets lovavdeling.¹⁸ Bakgrunnen var at privatpersoner har reist til utlandet for å benytte seg av behandlingstilbud som etter bioteknologiloven ikke er tillatt i Norge, slik som fosterdiagnostikk, preimplantasjonsdiagnostikk, assistert befruktning for enslige, eggdonasjon og surrogati.

I sitt svar på den første henvendelsen ga Lovavdelingen noen konkrete tolkninger av hva som skal forstås som medvirkningshandlinger. Som medvirkning gjelder: «henvisning, bestille plass, besørge innleggelse, av eget tiltak sende nødvendige dokumenter».¹⁹ Følgende burde ifølge Lovavdelingen ikke regnes som straffbar medvirkning: «Ren informasjonsvirksomhet om rettstilstanden i andre land» og «å opplyse om klinikker i utlandet som utfører behandling i strid med loven», det siste heller ikke dersom «legen nevner én bestemt klinikk».²⁰ Lovavdelingen presiserte at «Det må foretas en konkret vurdering av legens handlinger, der vi antar at de ovenfor nevnte momentene kan være veiledende.»²¹

I forbindelse med revideringen av straffebestemmelsen i bioteknologiloven, ble også medvirkningsansvaret diskutert i lys av lovens geografiske virkeområde. Eksempelet var tilfeller der en handling som er ulovlig i Norge blir utført i utlandet der denne er lovlig. Bioteknologiloven gjelder «i riket», jamfør § 1-2. Helse- og omsorgsdepartementet presiserte at medvirkningsansvaret for helsepersonell likevel gjelder selv om «hovedhandlingen» det medvirkes til, er foretatt i utlandet.²² Departementet viste til tolkninger fra lovavdelingen, som også inneholder referanser til andre utredninger.

Bioteknologirådet har i flere uttalelser påpekt at enkeltbestemmelser i bioteknologiloven er vanskelige å tolke. Slike uklarheter kan skape tvil om når straffebestemmelsen gjelder.²³ Rådet har også pekt på en grunnleggende uklarhet knyttet til om enkelte typer bruk av bioteknologi utenfor helsetjenesten er enten

---

¹⁸ Justis- og beredskapsdepartementet 2000: § 8-5 - Fortolkning av lov 5. august 1994 nr. 56 om medisinsk bruk av bioteknologi § 8-5 ved henvisning til behandling i utlandet, punkt 2.2 (<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/-8-5--fortolkning-av-lov-5-august-1994-/id611405/>). For referanse til 2010-uttalelsen, se note 17. Begge er omtalt i Prop. 95 L. (2012–2013) Endringer i bioteknologiloven m.m. s. 17.

¹⁹ Justis- og beredskapsdepartementet 2000: § 8-5 - Fortolkning av lov 5. august 1994 nr. 56 om medisinsk bruk av bioteknologi § 8-5 ved henvisning til behandling i utlandet, punkt 2.2.

²⁰ Justis- og beredskapsdepartementet 2000, punkt 2.2.

²¹ Justis- og beredskapsdepartementet 2000, punkt 2.2.

²² Helse- og omsorgsdepartementet 2013: , Prop. 95 L (2012–2013), s. 17. Jf. Ot.prp. nr. 90 om ny straffelov, 13.5.5 Straffelovgivningens anvendelse på handlinger begått hvor Norge ikke har noen suverenitet (utlandet), s. 181 flg.

²³ Bioteknologirådet 1.8.2014: Uttalelse om Forbud mot private gen- og slektskapstester uten samtykke.

forbudt eller uregulert, ettersom bioteknologiloven regulerer «humanmedisinsk bruk av bioteknologi».²⁴

Anvendelse av straffebestemmelsen

Helsedirektoratet påpeker i sin evaluering av bioteknologiloven fra 2011 at «[d]et er også kjent at leger medvirker til behandling som ikke er tillatt etter bioteknologiloven».²⁵ Direktoratets omtale kan tyde på at slik medvirkning ikke bare skyldes manglende kunnskaper eller uklarheter ved loven, men i noen tilfeller også gjennomføres med vitende og vilje. På den andre siden er det også kjent at helsepersonell ofte ikke har tilstrekkelig kunnskap om bioteknologilovens bestemmelser. I Ot.prp. nr. 90 om straffeloven har myndighetene redegjort for straffelovens begreper om faktisk uvitenhet og rettsvillfarelse.²⁶

I Bioteknologinemndas høringsuttalelse fra 2013 om bioteknologilovens straffebestemmelse, pekte nemnda på mulige utilsiktede negative konsekvenser av at lovforslaget unntok donorer av kjønnsceller og befruktete egg for straffansvar. Selv om egg- og sæddonasjon skjer som et ønske om å hjelpe ufrivillig barnløse med å få barn, kan omgåelse av loven få store konsekvenser for de involverte parter og det kommende barnet. Ved bruk av en privat donor av kjønnsceller, utenfor det offisielle donorsystemet, vil begge parter ha dårligere rettsvern og være mer sårbare.

Bioteknologirådet vil også påpeke at når foreldre eller enkeltpersoner velger å dra til utlandet for å utføre assistert befruktning, gjennomgår disse ikke en medisinsk og psykososial vurdering, slik norsk lov krever. Dette kan utsette barna for en større risiko og sårbarhet.

En sentral problemstilling for tolkningen av straffebestemmelsen i bioteknologiloven er når straff skal utmåles og hvilke hensyn som kan gi fritak for straff.

I forarbeidene til revidert straffelov fra 2005 har myndighetene redegjort for vilkårene for å frita en domfelt fra straff. Den norske straffeloven gir adgang til å frafalle straff og gi betinget straff. For betinget dom er hovedregelen at «betinget dom ikke skal gis ved fengselsstraffer på mer enn ett år».²⁷ Bioteknologilovens strafferamme er bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

I forbindelse med arbeidet med ny straffelov, foreslo Straffelovkommisjonen at domstolene bør gis en generell adgang til å *sette ned* straffen, og at retten «bør få en alminnelig adgang til etter en helhetsvurdering å *frita helt for straff* når særegne omstendigheter ved saken

---

²⁴ Bioteknologirådet 2015: Uttalelse om humanmedisinsk bruk og Uttalelse om bruk av genetiske opplysninger utenfor helsetjenesten (§ 5–8, ferdigstilles høst 2015).

²⁵ Helsedirektoratet 2011, s. 74.

²⁶ Justis- og politidepartementet 2005: Ot.prp. nr. 90, se punkt 16.5 og 16.6., s. 233.

²⁷ Jf. Ot.prp. nr. 90 s. 263 som referer til NOU 1975: 61 Kriminalomsorg i frihet, s. 93 og 103 og Ot.prp. nr. 62 (1980–81), s. 14–15.

gjør det ønskelig».²⁸ Som eksempel på særegne omstendigheter nevnte kommisjonen «en særlig vanskelig livssituasjon».

Myndighetene avviste Straffelovkommisjonens forslag om en generell regel om straffritak, og foreslo i stedet en regel om *straffutmålingsfracfall*:

Departementet foreslår derfor ingen *straffritaksregel* for disse situasjonene. I stedet går departementet inn for at «straffutmålingsutsettelse» også skal kunne gis betingelsesløst. Konklusjonen vil fortsatt være at den tiltalte kjennes skyldig, men det fastsettes verken straff, prøvetid eller andre vilkår. Reaksjonen bør i tilfelle endre navn. Settes det ingen betingelser eller prøvetid, dreier det seg ikke lenger om utsettelse av å utmåle straff, men avkall på å utmåle straff.²⁹

Regelen er gitt i straffelovens kap. 11, § 61:

§ 61. Straffutmålingsfracfall

Selv om straffeskyld anses bevist, kan retten, når helt særlige grunner tilsier det, fracfalle å utmåle straff.

Ved avgjørelsen om det foreligger helt særlige grunner skal det spesielt legges vekt på om utmåling av straff vil virke som en urimelig tilleggsbelastning for lovbrøyteren, og heller ikke hensynet til straffens formål og virkninger for øvrig tilsier at det utmåles en reaksjon.

Myndighetene kan altså markere at et lovbrudd er alvorlig, selv der straff ikke er egnet reaksjonsform.

Bioteknologirådet har diskutert hensikten med å ha en bioteknologilov dersom det ikke har noen konsekvenser å bryte loven. Rådet mener det i evalueringen av bioteknologilovens straffebestemmelse er viktig å se på om det i noen tilfeller er rett å skille mellom samfunnets behov for å si at noe er galt fra vurderingen av hva som er rett reaksjonsmåte overfor lovbrøyter. For handlinger som er omfattet av straffebudet, blir det sentralt å diskutere hvilke «særlige hensyn» som kan tale for strafffracfall.

Når en person straffes kan dette få konsekvenser for uskyldige tredjeparter, som barn, ektefelle/samboer eller andre familiemedlemmer. Straff er generelt stigmatiserende for familien, særlig for barna. Bioteknologirådet har diskutert hvordan straff kan praktiseres slik at det går minst mulig ut over en tredjepart. I forbindelse med for eksempel surrogati, kan straff oppfattes som straff for hvordan barnet har blitt til, og derfor være spesielt problematisk for barnet. Når det gjelder surrogati vil også surrogatmoren kunne oppleve straffen som stigmatiserende, noe som kan være en ytterligere belastning når hun er i en sårbar situasjon på grunn av graviditeten.

Bioteknologirådet har diskutert mulige konsekvenser av aktuelle straffereaksjoner som bot, samfunnsstraff og betinget fengselsstraff. En dom på rullebladet kan virke preventivt fordi det å bli domfelt kan ha konsekvenser uavhengig av straffereaksjonen. Noen land kan har innreiseforbud for personer som har vært domfelt.

²⁸ Kommisjonens forslag er omtalt i Justis- og politidepartementet 2005: Ot.prp. nr. 90, s. 108.

²⁹ Justis- og politidepartementet 2005: Ot.prp. nr. 90, s. 110.

Bioteknologirådet har imidlertid konkludert med at det ikke ønsker å foreslå eller anbefale noen bestemt form for straff.

Barne, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) la i sitt høringssvar til forslaget om bioteknologilovens straffunntak for privatpersoner vekt på et barnerettighetsperspektiv. Bufdir mente at privatpersoner bør kunne straffes for brudd på loven, og avviste argumentet om at familier er i en «sårbar situasjon». Direktoratet mente straffansvar vil redusere etterspørselen og bidra til holdningsendringer.

Bioteknologirådet har tidligere diskutert straff i forbindelse med tre saker rådet har arbeidet med:

1. Surrogati

Bioteknologirådet diskuterte straffrihet for privatpersoner i uttalelsen om surrogati datert 20.05.2015. Flertallet på 10 av 15 medlemmer mente at «det bør være straffbart for privatpersoner å inngå avtaler om kommersiell surrogati med en surrogatmor eller en virksomhet som formidler surrogatitjenester, i Norge og i utlandet.» Flertallet mente også at det «bør utredes hvordan straffereaksjonen kan utformes for å ikke ramme barna som fødes».³⁰ Et mindretall på 3 medlemmer mente det bør utredes om det kan gjøres straffbart å inngå slike avtaler. Et annet mindretall på 2 medlemmer mente «det ikke bør gjøres straffbart for privatpersoner å inngå surrogatiavtaler. Det vil være vanskelig å straffe bestillerforeldrene uten samtidig å straffe barnet som fødes, når det nettopp er tilblivelsesmåten som straffeforfølges.»³¹

2: Genetisk undersøkelse av andre uten deres samtykke

Rådet behandlet også straff i forbindelse med sin uttalelse til Helse-og omsorgsdepartementet av 1.8.2014: Forbud mot private gen-og slektskapstester uten samtykke. Her uttaler Bioteknologirådet at testing av andres arveanlegg eller slektskap uten vedkommendes samtykke, er en krenkelse av individets integritet og rett til selvbestemmelse. Rådet mente derfor at slike tester uten samtykke bør forbys. Rådet uttalte også at det bør være ulovlig å bestille eller formidle slik analyse av arvestoffet til andre, selv om selve analysen gjennomføres i utlandet, og at et slikt forbud vil være viktig for at et lovforbud skal gi reell beskyttelse av personvern og selvbestemmelse over eget arvestoff. Bioteknologirådet mente overtredelser bør kunne straffes og gi rett til erstatning for økonomisk og ikke-økonomisk skade. Straffansvaret bør i følge rådet gjelde også for privatpersoner.³²

3: Gentesting av egne barn

Bioteknologirådet har i egen uttalelse om gentesting av barn, uttalt at det skal være forbudt å genteste egne barn utover den testingen som foregår innen helsevesenet og rettsvesenet.³³ Rådet mente at det bør knyttes sanksjoner til forbudet mot gentesting av egne barn.

---

³⁰ Bioteknologirådet 2015, Uttalelse om surrogati, 20.5.2015, s. 18.

³¹ Bioteknologirådet 2015, Uttalelse om surrogati, 20.5.2015, s. 18.

³² Bioteknologirådet 1.8.2014: Forbud mot private gen-og slektskapstester uten samtykke.

³³ Bioteknologirådet 2015, Uttalelse om gentesting av egne barn, s. 8.

§ 7-5 c) Unntaket for forskningsdeltakere

Daværende Bioteknologinemnda påpekte i 2013 at unntaket for straff for forskningsdeltakere ikke var nærmere begrunnet i høringsforslaget som lå til grunn for endringen av bioteknologilovens straffeparagraf. Nemnda foreslo at unntaket eventuelt kunne fjernes.³⁴

Helse- og omsorgsdepartementet utdypet i Prop. 95 L (2012–2013) forslaget om straffrihet for forskningsdeltakere:

For forskningsdeltakere vil det kunne være vanskelig å forsikre seg om og ha kontroll med at et forskningsprosjekt ikke er i strid med bioteknologiloven. På denne bakgrunn mener departementet at det ville være urimelig om forskningsdeltakere skal kunne straffes for å ha deltatt i et forskningsprosjekt som ikke er i samsvar med bioteknologiloven.³⁵

Straffebestemmelsen i § 7-5 rammer bare forsettlig overtreddelser. Bioteknologirådet ser det som usannsynlig at forskningsdeltakere (§7-5 c) har slik kjennskap til forskningsprosjektet at deres deltakelse eventuelt kan rammes som en forsettlig overtreddelse av loven. Derfor stiller rådet spørsmål om unntaket for forskningsdeltakere er overflødig.

Tilsyn og andre tiltak for å avverge brudd på loven

At loven ikke respekteres, er ikke alene en god grunn for å endre den. Imidlertid kan det være problematisk at straffebestemmelsen ikke håndheves. Det kan svekke respekten for loven.

I sitt forrige innspill til evalueringen av bioteknologiloven fra 2011 skrev Bioteknologinemnda:

Bioteknologinemnda mener at det bør etableres rutiner for regelmessige tilsyn med bioteknologilovens bestemmelser slik at det er mulig å avdekke eventuelle brudd på bestemmelsene. Tilsynet vil lettest kunne gjennomføres ved godkjente virksomheter.³⁶

Det er Helsetilsynet som har tilsyn etter bioteknologiloven. Helsetilsynet baserer seg på at det på mange av bioteknologilovens områder er omfattende rapportering til Helsedirektoratet, og at tilsyn dermed skjer i denne sammenhengen. Videre er Helsetilsynet avhengig av bekymringsmelding eller rapportering direkte til dem om det er enkeltsaker eller systemsvikt som de bør vurdere nærmere. Helsetilsynet fører også tilsyn på enkelte områder på eget initiativ.

---

³⁴ Bioteknologinemnda 8.1.2013: Høringssvar – Endringer i bioteknologiloven – straffebestemmelsen, s. 5,

³⁵ Prop. 95 L (2012–2013), s. 21.

³⁶ Bioteknologinemnda 2011: Innspill til evalueringen av bioteknologiloven, s. 141, jf. også Bioteknologinemnda 8.1.2013: Høringssvar – Endringer i bioteknologiloven – straffebestemmelsen, s. 3,

Bioteknologirådets tilrådingar

Bioteknologirådet mener at bioteknologiloven må etterleves, og at det bør kunne sanksjoneres mot dem som ikke etterlever den. Dette vil ha en preventiv effekt. Sanksjonene må stå i rimelig forhold til hvor alvorlig lovbruddet er, og være slik innordnet at også utilsiktede konsekvenser for de involverte skal tas hensyn til.

Bioteknologiloven er på flere punkter uklar. Det gjør at det oppstår tvil om når straffebestemmelsen gjelder, hva som kan kalles medvirkning, og hvem som skal regnes som privatpersoner.

Bioteknologirådet mener at straffebestemmelsen ikke bør begrenses til helsepersonell, og at privatpersoner ikke bør unntas straff i sin helhet.

Rådet mener at barnerettighetsperspektivet og hensynet til barna må ivaretas spesielt.

Bioteknologirådet mener videre at straffebestemmelsen i bioteknologiloven fremdeles bør favne bredt. Straffebestemmelsen bør utredes med henblikk på alle kapitlene i loven.

Bioteknologirådet mener videre at det er viktig at straffebestemmelsen gjelder for helsepersonells medvirkning, hjelp, eller tilrettelegging til at bioteknologiloven brytes. Bioteknologirådet mener imidlertid at det er en vanskelig grenseoppgang mellom informasjon til en pasient og medvirkning i form av rådgivning.

Rådet har valgt å ikke gi konkret tilråding om form og omfang på eventuelle straffereaksjoner.

Rådet mener at det bør føres tilsyn med om offentlige og private virksomheter tilbyr tjenestene i tråd med bioteknologiloven.

Straffebestemmelsen i § 7-5 rammer bare forsettlig overtrедelser. Bioteknologirådet ser det som usannsynlig at forskningsdeltakere kan rammes som en forsettlig overtrедelse av loven. Derfor stiller rådet spørsmål om unntaket for forskningsdeltakere er overflødig.

Kristin Halvorsen
leder

Sissel Rogne
direktør

Saksbehandler: Truls Petersen og Elisabeth Larsen, seniorrådgivere